

Länsstyrelsen
Värmland

Förvaltningsplan för stora rovdjur

Värmlands län 2014

Publ nr 2014:05
ISSN 0284-6845

Foton: Länsstyrelsen
Rapporten är sammanställd av Maria Falkevik

Länsstyrelsen Värmland, 651 86 Karlstad
010-224 70 00, www.lansstyrelsen.se/varmland

Förord

Värmlands län är i högsta grad ett rovdjurslän, med förekomst av alla de stora rovdjuren och ca hälften av hela landets vargpopulation. Därför är det rimligt och nödvändigt att länet ligger i framkant vad gäller förvaltningsstrategier och metodutveckling. Särskilt när det gäller vargförvaltning är behovet av visioner och framförhållning stort, även där det för närvarande saknas mål och riktlinjer i rovdjurspolitiken. I Värmlands län finns idag lodjur, järv, björn och kungsörn, samt nära hälften av landets vargstam. Vi måste därför vara uppmärksamma på hur förhållandet mellan de växande rovdjurstammarna, förhållandet mellan rovdjur och bytesdjur samt mellan rovdjur och människor utvecklas.

I större delen av länet har befolkningen stor erfarenhet av vad det innebär att leva med rovdjur. Oavsett vad man tycker eller hur man tycker sig påverkas av rovdjuren, ger denna erfarenhet en god grund till saklig dialog om konkreta frågor inom rovdjursförvaltningen. Länsstyrelsen i Värmland och vår Viltförvaltningsdelegation har byggt upp en god grund till dialog som vi vill värna om och fortsätta att förbättra. Detta är en förutsättning för en väl fungerande regional förvaltning.

Rovdjursförvaltning innehåller kopplingar till många olika aspekter inom viltförvaltning, naturvård, djurhållning och regional utveckling. Det är viktigt att uppmärksamma de målkonflikter som kan uppstå där olika politiska mål möts i den regionala förvaltningen. Länsstyrelsen i Värmland har en vision om "en hållbar utveckling i hela Värmland - ekonomiskt, miljömässigt och socialt". För den regionala rovdjursförvaltningen innebär det att så långt det är möjligt hitta strategier för att uppnå dess mål, utan att det motverkar möjligheten att uppnå andra mål. De stora rovdjuren känner inte av administrativa gränser, varken geografiska eller organisatoriska. Det är därför nödvändigt att samverka aktivt över läns- och nationsgränserna. Organisatoriskt är det också mycket viktigt att se rovdjuren, deras bytesdjur och människan i ett sammanhang.

Viltförvaltningsdelegationen är det forum där rovdjursförvaltning, övrig viltförvaltning och människors olika intressen möts. Det är därmed ett naturligt sammanhang för att diskutera konflikter och möjliga lösningar.

Viltförvaltningsdelegationen utsåg i april 2013 en referensgrupp för att arbeta fram denna regionala förvaltningsplan för stora rovdjur. Referensgruppens arbete har gett ett mycket bra underlag för att delegationen nu, med bred majoritet, har kunnat besluta om godkännande av förvaltningsplanen. Av förvaltningsplanen framgår att Länsstyrelsens strategi för rovdjursförvaltningen i Värmlands län är att minimera konflikter mellan rovdjur och människor inom ramen för de mål som riksdagen ställer upp. Det innebär att i så stor utsträckning som möjligt arbeta med förebyggande åtgärder, och att agera med lyhördhet, snabbhet och empati då skador uppstår. Länsstyrelsen ska samtidigt bedriva en adaptiv och ekosystembaserad regional rovdjurs- och viltförvaltning som bygger på bästa tillgängliga underlag, tydliga strategier och legitimitet.

Ett tack till delegationens ledamöter för ett konstruktivt arbete och ett särskilt tack till referensgruppen och rovdjursansvarig vilthandläggare Maria Falkevik.

Kenneth Johansson,
Landshövding

Innehåll

1	Inledning	1
1.1	Syfte och mål	1
1.2	Målgrupp	1
1.3	Förvaltningsplanens upplägg	2
2	Bakgrund och förutsättningar	2
2.1	Internationella direktiv	2
2.2	Nationella mål	2
2.3	Ekosystembaserad adaptiv förvaltning	4
2.4	Nulägesanalys av rovdjursförvaltningen i Värmlands län	5
3	Övergripande riktlinjer och mål för rovdjurspopulationerna7	
3.1	Faktorer som påverkar målformulering	7
3.2	Varg	9
3.3	Lodjur	12
3.4	Björn	15
3.5	Järv	18
3.6	Kungsörn	20
3.7	Rovdjursangrepp på tamboskap	22
3.8	Förebyggande av rovdjursangrepp på tamdjur i särskilt sårbara områden	22
3.9	Rovdjursangrepp på hundar	24
3.10	Skador på gröda och annan fast egendom	25
3.11	Rovdjursangrepp på människor	25
3.12	Ersättning för uppkomna skador	27
3.13	Illegal jakt	27
3.14	Påverkan på annat jaktbart vilt	28
3.15	Förtroende för rovdjursförvaltningen	30
3.16	Påverkan på människors livskvalitet	31
3.17	Rovdjursturism	32
3.18	Uppföljning och åtgärder i händelse av att målen ej uppfylls	33
4	Förvaltningsåtgärder	33
4.1	Beståndsövervakning	33
4.2	Regional adaptiv viltförvaltning	34
4.3	Skadeförebyggande åtgärder	34
4.4	Bidrag till skadeförebyggande åtgärder	35
4.5	Akuta åtgärder vid rovdjursangrepp	35
4.6	Hantering av närgångna rovdjur	36
4.7	Användning av hundar	36
4.8	Information och kommunikation	37
4.9	Skydds jakt	37
4.10	Populationsreglerande jakt	39

LÄNSSTYRELSEN VÄRMLAND

4.11	Förebyggande av illegal jakt	40
4.12	Tillsyn	40
4.13	Kunskapsuppbyggnad/forskning	40
4.14	Åtgärder för förbättring av genetisk status	41
4.15	Finansiering av förvaltningen	41
5	Översikt över bilagor	42
6	Referenser	43

1 Inledning

1.1 Syfte och mål

Länsstyrelsen ska enligt förordning om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn (2009:1263) upprätta en regional förvaltningsplan för dessa arter. Planen ska beskriva hur de politiska målen om en gynnsam bevarandestatus och långsiktigt livskraftiga stammar för rovdjuren ska uppnås, och ska tas fram i en öppen process där alla berörda myndigheter, näringsliv och organisationer ska inkluderas. Populationsmålen ska vara vetenskapligt grundade och bygga på biologisk kunskap men hänsyn bör även tas till andra faktorer såsom socioekonomiska aspekter och regionala förutsättningar. Målen ska också harmonisera med nationella mål och riktlinjer. I de fall där nationella mål och riktlinjer ännu saknas, kan Viltförvaltningsdelegationen ändå formulera önskemål för den regionala rovdjursförvaltningen och visa på var det är nödvändigt med politiska ställningstaganden.

Planen ska vara ett levande dokument och fungera som ledning för den regionala rovdjursförvaltningen även utöver de nationella målen och riktlinjerna. Den ska ge förutsättningar för en förutsägbar förvaltning med tydliga mål och riktlinjer och åtgärder för hur målen ska uppfyllas. Genom öppenhet och dialog kring den regionala förvaltningens mål och strategier kan även de konflikter och motsättningar som finns i synen på de stora rovdjuren förebyggas och minskas.

Planen bör även för alla berörda beskriva förutsättningarna för rovdjursförvaltningen, målen för förvaltningen och vilka verktyg som finns för att uppfylla målen, och även vilka rättigheter och skyldigheter de olika aktörerna har. Förvaltningsplanen ska enligt förordningen om viltförvaltningsdelegation (2009:1474) godkännas av länets viltförvaltningsdelegation. Planen skall gälla i fem år och alltså revideras senast 2018. Förändras förutsättningarna för förvaltningen bör dock planen revideras tidigare.

1.2 Målgrupp

Förvaltningsplanen och dess bifogade strategidokument ska användas av förvaltande myndigheter som ett verktyg i den löpande förvaltningen. Förvaltningsplanens målgrupp är i första hand Länsstyrelsens tjänstemän, Viltförvaltningsdelegationen och berörda intresseorganisationer. Den är också till för länets innevånare som en källa till information, och det ska även finnas en sammanfattning i lättläst format.

1.3 Förvaltningsplanens upplägg

Grundprincipen i upplägget för förvaltningsplanen är att den ska vara överskådlig, uppdaterad och användbar. Själva förvaltningsplanen utgör den stomme som visar vad rovdjursförvaltningen innehåller. Här klargörs även förutsättningarna för rovdjursförvaltningen samt Länsstyrelsens och Viltförvaltningsdelegationens mål och tidsperspektiv för olika delar i förvaltningen. För att underlätta uppföljning och revidering har förvaltningsplanen utformats så att alla planeringsunderlag, strategier och övergripande riktlinjer ligger som bilagor till förvaltningsplanen. Vid förvaltningsplanens godkännande är alla strategier och övergripande riktlinjer ännu inte klara. Dessa kommer att kompletteras efterhand.

2 Bakgrund och förutsättningar

2.1 Internationella direktiv

De stora rovdjuret ges ett starkt skydd i nationell lagstiftning och överstatliga regelverk såväl inom Europeiska unionen som internationellt. Lodjur, varg och björn är upptagna i bilaga 4 till EU:s Art- och habitatdirektiv (92/43/EEC), som omfattar arter som har ett gemenskapsintresse och kräver ett strikt skydd. Varg, järv och lodjur återfinns i bilaga 2, rörande djur och växtarter som kräver att särskilda bevarandeområden utses. Kungsörnen omfattas av Fågeldirektivets (79/409/EEG) bilaga 1, tillsammans med andra arter vars livsmiljö ska bevaras för att säkerställa arternas överlevnad och fortplantning. Enligt direktivet måste Sverige för att bevara arternas livsmiljöer bland annat avsätta särskilda skyddsområden inom ramen för Natura 2000.

Samtliga arter omfattas även av Bernkonventionen. Huvudregeln i såväl Bernkonventionen, Art- och habitatdirektivet och Fågeldirektivet är att björn, lo, järv, varg och kungsörn, liksom många andra arter, är fredade och att fångst och dödande bara får ske med stöd av föreskrivna undantagsregler.

2.2 Nationella mål

Rovdjursfrågorna har under det senaste årtiondet varit föremål för flera utredningar vilka har resulterat i tre propositioner som antagits av riksdagen, Sammanhållen rovdjurspolitik (prop. 2000/01:57), En ny rovdjursförvaltning (prop. 2008/09:210) och En hållbar rovdjurspolitik. Målsättningen har hela tiden varit att Sverige ta ansvar för att björn, varg, järv, lodjur och kungsörn finns i ett så stort antal att de långsiktigt kan finnas kvar i den svenska faunan, och att arterna kan sprida sig i sina naturliga utbredningsområden. Det ska också råda en god samexistens mellan människa och stora rovdjur. I den senaste propositionen, En hållbar rovdjurspolitik, förtydligas att det övergripande och långsiktiga

målet ska vara att dessa arter ska uppnå och bibehålla en gynnsam bevarandestatus enligt EU:s art- och habitatdirektiv. Detta samtidigt som det inte ska bli påtagligt svårare att hålla tamdjur och hänsyn tas till de människor som lever och verkar i rovdjurstäta områden. Rovdjursförvaltningen ska ta i beaktande såväl naturvårdsintressen som intressen från djurägare, jägare och andra berörda. Det övergripande ansvaret för att uppfylla de nationella målen för livskraftiga stammar ska tas nationellt, men ansvaret för förvaltningen bör i stor utsträckning ske regionalt och med lokalt inflytande, bland annat genom viltförvaltningsdelegationernas arbete.

I propositionen Sammanhållen rovdjurspolitik föreslogs miniminivåer för de arter som hade uppnått sådana individantal att de bedömdes som åtminstone kortsiktigt livskraftiga, vilket gällde björn, lodjur och kungsörn. För arter som inte hade nått sådana nivåer att deras överlevnad kunde anses säkrad i ett längre perspektiv, det vill säga varg och järv, angavs etappmål. Dessa miniminivåer och etappmål ersätts i och med den senaste propositionen, En hållbar rovdjurspolitik, av referensvärden för gynnsam bevarandestatus. Dessa referensvärden fastställs av Naturvårdsverket utifrån ett intervall som Riksdagen har beslutat.

2.2.1 Referensvärden och populationsuppskattning 2014

I tabellen nedan anges referensvärde för gynnsam bevarandestatus (gybs) och uppskattad population i individer eller häckande par (kungsörn). Detta är dock uppskattningar baserade på inventeringar av antalet årliga föryngringar (björn, varg, järv, lodjur som fött ungar eller kungsörn som lagt ägg i bo). Att räkna antalet föryngringar ger ett mått på stammens vitalitet och underlättar inventeringsarbetet. Se också Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om inventering av björn, varg, järv, lodjur och kungsörn (NFS 2007:10).

Art	Referensvärde för gybs	Uppskattad population
Björn	1400 individer	3200 ^a
Lo	870 individer	1200-1800 individer ^b
Varg	270 individer	270-330 individer ^{cd}
Järv	600 individer	668-838 individer ^d
Kungsörn	150 häckande par	164 häckningar varav 125 lyckade ^{de}

^a Kindberg m fl 2011.

^b Andrén 2011.

^c Varav 3 revir (28-32 individer) delade med Norge.

^d Viltskadecenters publikationer.

^e Totalt 803 kända revir.

2.3 Ekosystembaserad adaptiv förvaltning

Rovdjursförvaltningen ska, enligt rådande rovdjurspolitik, ske genom adaptiv förvaltning som tar hänsyn till dynamiken och komplexiteten hos ekosystemen. Alla arter är delar av ekosystem och är på olika sätt beroende av varandra. Rovdjuren kan därför inte förvaltas individuellt, utan hänsyn måste tas till samspel mellan konkurrerande arter och deras bytesdjur.

En fungerande förvaltning kräver en grundläggande förståelse för hur ett sådant system med de förvaltade resurserna fungerar. Vidare finns det ett behov av kunskap om vilka förändringar som sker på grund av naturliga variationer och vilka förändringar som orsakats av förvaltningsåtgärder. Även om kunskapen om

ett ekosystem är god kan man inte i detalj förutse hur sådana dynamiska och komplexa system kommer att utvecklas. Förvaltningen bör därför vara adaptiv, det vill säga kontinuerligt inhämta ny kunskap och vid behov anpassas efter detta.

2.4 Nulägesanalys av rovdjursförvaltningen i Värmlands län

2.4.1 Mellersta rovdjursförvaltningsområdet

Rovdjursförvaltningen i landet har delats in i tre förvaltningsområden. Värmlands län tillhör det mellersta förvaltningsområdet som även omfattar Västra Götalands, Gävleborgs, Dalarnas, Örebro, Västmanlands, Uppsala, och Stockholms län. För varje förvaltningsområde finns ett samverkansråd som ska ta fram riktlinjer och principer för rovdjursförvaltningen och samordna länsstyrelsernas arbete i förvaltningsområdet. Samverkansråden består av Landshövdingarna för respektive län. Åren 2014 och 2015 är Länsstyrelsen Värmland ansvarig för ordförandeskapet i Mellersta Förvaltningsområdet.

2.4.2 Länsstyrelsen

Länsstyrelsen ansvarar för förvaltningen av de stora rovdjuren i länet. Detta innebär bland annat ansvar för inventering, förebyggande åtgärder, tillsyn av jakt på stora rovdjur och förebyggande av illegal jakt. Länsstyrelsen informerar också om de stora rovdjuren som förekommer i länet och om olika förvaltningsåtgärder. Länsstyrelsen handlägger även ansökningar om ersättningar för skador som orsakas av rovdjuren.

Länsstyrelsen kan efter delegering från Naturvårdsverket fatta beslut om skydds- och licensjakt på vissa arter. Grundregeln är att Naturvårdsverket kan överlämna beslutsrätten till länsstyrelser i de län som har fasta stammar av arten. För att stammen ska räknas som fast ska det finnas föryngringar, det vill säga honor som föder ungar, inom länet sedan tre år tillbaka.

Länsstyrelsen ska också lämna förslag till samverkansrådet på det minsta antal föryngringar per år som förvaltningen ska syfta till att upprätthålla för förekomsten av björn och lo i länet, samt inriktning för förekomsten av varg och järv i länet. Beslut om länets inriktning och övergripande mål för förvaltningen tas i viltförvaltningsdelegationen.

Se bilaga 14 för en beskrivning av andra aktörer inom rovdjursförvaltningen.

2.4.3 Viltförvaltningsdelegationen

En viktig del i den regionala förvaltningen av rovdjur och övrigt vilt är Länsstyrelsens viltförvaltningsdelegationer. Delegationerna ska bland annat

besluta om övergripande riktlinjer och principer för viltförvaltningen och i vissa jaktfrågor. Det kan till exempel handla om skötsel av älgstammen, licensjakt och skydds jakt inom länet och godkännande av förslag på regionala miniminivåer för björn och lo.

2.4.4 Förutsättning för rovdjursetablering i Värmlands län

De stora rovdjuren lever främst i olika typer av skogsmark. Värmlands län, vars yta täcks av skog till 70 %, är därför lämpligt habitat för dessa arter. Detta tillsammans med relativt god tillgång på lämpliga bytesdjur skapar goda förutsättningar för stabila populationer av rovdjur. Även järven, som i Skandinavien mest anses knuten till fjällvärlden, har börjat etablera sig här. Värmland är därmed ett av få län där samtliga rovdjur förekommer. Inga föryngringar av järv eller björn har dock kvalitetssäkrats i nuläget.

2.4.5 Samarbete över gränserna

Rovdjuren rör sig över stora områden och tar ingen hänsyn till läns- och nationsgränser. Till exempel delar Värmland en mycket stor andel av vargreviren med angränsande län eller Norge. För förvaltningen har detta främst betydelse vid inventering och licensjakt. På nationell nivå pågår ett arbete för att samordna rovdjursförvaltningen mellan Sverige och Norge. Hittills har detta lett till en gemensam databas för inventeringsdata, DNA-prover, jaktresultat mm. Dessutom pågår arbete med att ta fram gemensamma föreskrifter för inventeringsmetodik. Det återstår ännu att nå samsyn om förvaltning av gemensamma vargrevir. På regional nivå sker regelbundet kommunikation mellan förvaltande myndigheter över både läns- och nationsgränser.

3 Övergripande riktlinjer och mål för rovdjurspopulationerna

Här beskrivs status och mål för de olika arterna, samt av VFD framtagna övergripande riktlinjer för målformulering för antal, utbredning och tidsperspektiv. En sammanställning av status och mål för rovdjurspopulationerna finns i bilaga 1. Statistik över rovdjurspopulationernas utveckling i Värmlands län finns i bilaga 4.

3.1 Faktorer som påverkar målformulering

Det är inte enbart biologiska förutsättningar som bestämmer rovdjursstammars storlek utan främst människors acceptans, d v s vad som anses politiskt och praktiskt möjligt. Hur mycket det är rimligt att rovdjuren får påverka människors aktiviteter uppfattas mycket olika från person till person. De samlade effekterna av rovdjursförekomst inom ett begränsat geografiskt område är också en viktig aspekt vid målformulering och utformning av förvaltningsstrategier.

Övergripande riktlinjer och mål för rovdjurspopulationernas utveckling och utbredning är formulerade utifrån följande faktorer:

3.1.1 Ekologiska faktorer

- Länets andel av de nationella målen
- Påverkan på rovdjurens bytesdjur
- Täthetsberoende effekter
- Geografiska förutsättningar

3.1.2 Socio-ekonomiska faktorer

- Förvaltningsmässiga förutsättningar
- Risk för angrepp på tamdjur och förutsättningar för skadeförebyggande åtgärder
- Acceptans för rovdjurspolitiken hos de berörda i länet
- Påverkan på samhällsekonomi och enskilda ekonomiska intressen
- Påverkan på jakt och avkastningen från jakten
- Människors oro och förbättring/försämring av livskvalitet
- Påverkan på äganderätt och nyttjanderätt för markägare och arrendatorer
- Acceptabel nivå på rovdjursskador på tamdjur

3.1.3 Definitioner av begrepp

Övergripande riktlinjer beslutas av Viltförvaltningsdelegationen och anger inriktningen för olika delar av den regionala viltförvaltningen. I formuleringen av övergripande riktlinjer har ”ska” endast använts för att tydliggöra sådant som Länsstyrelsen är bunden till genom lagar och föreskrifter. I annat fall används ordet ”bör”. Länsstyrelsen avser att följa samtliga övergripande riktlinjer så långt det är möjligt utifrån resurser och juridiska ramar.

Miniminivåer utgörs av länets andel av referensvärdet för gynnsam bevarandestatus för respektive art, i proportion till artens målutbredningsområde. För arter där Värmland inte tillhör det huvudsakliga utbredningsområdet uttrycks miniminivå i förekomst i länet eller föryngring i länet.

Förvaltningsmål sätts på en nivå över miniminivån där det finns marginal för mellanårsvariationer. Detta för att inte riskera att hamna under miniminivån på grund av slumpmässiga faktorer så som dålig reproduktion enskilda år eller liknande. Förvaltningsmål uttrycks lämpligen i intervall. Förvaltningsmål sätts för arter där t ex viltskador, påverkan på bytesdjur eller påverkan på jaktuttag gör att populationsbegränsande jakt (licensjakt) behövs för att hålla populationen på en optimal nivå.

3.2 Varg

Värmlands län har under de senaste åren haft vargrevir i alla skogsdominerade områden som finns inom länet. Det finns idag vargrevir eller regelbunden vargförekomst i hela länet. Nya revir etableras mellan gamla revir vilket gör att tätheten av varg fortfarande ökar i Värmland. Vintern 2012- 2013 berördes Värmland av nära hälften av Sveriges vargstam. Om vargstammen i Sverige hade varit lika tät som i Värmlands län så skulle det motsvara ca 3500 vargar i hela landet. Detta ligger långt utöver de nivåer som hittills har diskuterats för gynnsam bevarandestatus.

Mängden bytesdjur styr inte vargarnas förekomst i landskapet eftersom det utifrån vargars behov finns tillräckligt med byten överallt i Sverige. Det är socio-ekonomiska faktorer snarare än ekologiska faktorer som sätter gränsen för hur tät vargstammen kan bli. Bland dessa faktorer är risken för vargangrepp på tamdjur, påverkan på älgjakten och övrig jakt samt acceptans för vargen de viktigaste faktorerna.

Det slutbetänkande som Vargkommittén presenterade i augusti 2013 innehåller en socio-ekonomisk analys som visade att det finns en betydande positiv välfärdseffekt av att hålla livskraftiga populationer av de stora rovdjuren i Sverige, men att det inte förefaller vara samhällsekonomiskt motiverat att sätta mål som är högre än de nivåer som bedöms vara långsiktigt hållbara. Detta kan tolkas som att ett förvaltningsmål för varg bör vara långsiktigt hållbart men inte högre än nödvändigt. För Värmlands del har andelen av detta mål sannolikt redan passerats, i och med att vi befinner oss i kärnområdet av en vargstam under spridning.

Det är rimligt att Värmlands län har en något högre koncentration av varg i förhållande till resten av Sverige under denna spridningsfas, men koncentrationen bör inte vara högre än nödvändigt för att inte skapa oproportionerligt stora negativa socio-ekonomiska konsekvenser och därmed även minska acceptansen för rovdjursförvaltningen. Rovdjurspolitiken syftar till att motverka koncentrationer av varg. Det behövs mer kunskap om hur spridningstakt och spridningsmönster för varg påverkas av en eventuell jakt på varg i syfte att motverka koncentrationer. Det bör även klargöras hur stor yta av Sverige som utgör ett rimligt nationellt utbredningsområde för varg, för att på så vis kunna bedöma hur stor andel av den nationella vargstammen som bör utgöra miniminivå för Värmlands län. Tillsvidare anses ca 10% av vargstammen vara en rimlig miniminivå, givet att renskötselområdet och de tamdjurstätaste områdena i södra Sverige räknas bort från vargens framtida utbredningsområde.

3.2.1 Övergripande riktlinjer för vargförvaltning i Värmland

Viltförvaltningsdelegationen anser:

- Att miniminivån för varg i Värmlands län bör vara en proportionerlig andel av den nationella miniminivån, vilket motsvarar ca 10% om man utgår från ett rimligt nationellt utbredningsområde för varg.
- Att förvaltningsmålet för varg i Värmlands län bör uttryckas i ett intervall och inte vara högre än nödvändigt. Om vargstammen ligger under länets förvaltningsmål bör tilldelning till licensjakt anpassas till trenden i vargstammens tillväxt samt eventuell skydds jakt.
- Att licensjakt inte är aktuellt om vargstammen skulle ligga under länets miniminivå. Då är endast skydds jakt aktuellt.
- Att begränsande faktorer för täthet av varg i Värmland är de berördas acceptans för vargförvaltningen samt socio-ekonomiska faktorer. Toleransnivån för varg i Värmlands län utgörs av den nivå där vissa berörda verksamheter på längre sikt påtagligt försvåras eller omöjliggörs.
- Att toleransnivåer bör formuleras utifrån omfattningen av skador på tamboskap och hundar, uttag ur klövviltstammar samt människors oro.
- Att förvaltningen av varg bör ta hänsyn till ekonomisk påverkan på näringar, livskvalitet och intäkt ifrån jakt.
- Att regionalt ansvar ska tas för vargstammens genetiska status. Detta bör ske genom restriktivitet vid skydds jakt på individer som är helt obesläktade med den skandinaviska vargstammen, samt genom att rikta licensjakt mot revir med hög inavelsgrad. Särskilt skadegörande individer bör dock tas bort oavsett om de är genetiskt värdefulla, eftersom de inte tillför något positivt till acceptansen för varg.
- Att meningsfull jakt bör kunna bedrivas även i områden med varg, med avseende på risk för angrepp på hundar samt möjligt jaktuttag.
- Att vargens utbredning i länet bör ske naturligt.
- Att licensjakt bör ske utifrån kriterier baserade på skadesituation, genetisk status, påverkan på jakt och lokala koncentrationer. Hänsyn bör även tas till hur länge det har funnits vargrevir i området. Om landets miniminivå ännu inte uppnåtts anpassas tilldelningen till licensjakt till att det ska finnas utrymme för spridning utanför länet.
- Att förvaltning av varg så långt det är möjligt bör ske inom ramen för älgförvaltningsområdena.
- Att Länsstyrelsen bör informera om licensjakt på varg i syfte att öka allmänhetens kunskap om hur och varför den bedrivs. Motsvarande information till jägare ansvarar Jägareförbundet för.
- Att en minskning av vargstammen bör ske gradvis för att licensjakten ska vara praktiskt genomförbar och att minskningen ska kunna genomföras med allmänhetens acceptans.

3.2.2 Status för vargstammen i Värmland 2014

Enligt Länsstyrelsens inventeringar berördes länet vintern 2012-2013 av 26 vargrevir varav föryngring skett i 15 av dessa revir. Trenden för vargstammen nationellt är fortsatt ökande med en årlig tillväxt på ca 14-20%.

3.2.3 Mål för vargstammen

	Mål	Strategi	Tidsplan
Miniminivå	Z antal vargar, vilket motsvarar ca % av gybs nationellt.	Endast skydds jakt om vargstammen ligger under länets miniminivå.	Redan uppnått.
Förvaltningsmål	X – Y revir beroende på nationell utbredning, skadenivåer och påverkan på bytesdjur och jaktuttag.	En minskning av vargstammen där koncentrationen är som störst mot förvaltningsmålet ska ske gradvis under en period på 4-5 år.	2018 - 2019

3.2.4 Uppföljning

Uppföljning ska ske genom årliga inventeringar av varg enligt Naturvårdsverkets föreskrifter. Uppföljning av dödlighet, migration och tillväxt görs av det Skandinaviska Vargforskningsprojektet, Skandulv.

3.3 Lodjur

Lodjur orsakar i allmänhet inga stora konflikter med människor. Det händer dock att lodjur dödar får eller hägnat vilt, och det förekommer även skador på jakthundar och tamkatter. Så länge lodjurens predation på rådjur inte är så stor att det inte finns utrymme för rådjursjakt, är acceptansen bland jägare stor. Många jägare värdesätter dessutom lodjursjakt.

Förvaltningen av lodjur bör framför allt ta hänsyn till födotillgången i form av rådjur. Viltforskarna har beräknat den långsiktigt hållbara lodjursstammen utan rådjursjakt till 33 familjegrupper. År 2004 fanns ca 40 familjegrupper i Värmland, och därefter har lodjurspopulationen minskat för att nu visa en tendens till utplaning. Med utgångspunkten att det långsiktigt ska finnas underlag för såväl en livskraftig lodjursstam som en jaktbar rådjursstam är 10-20 familjegrupper av lodjur ett realistiskt förvaltningsintervall med hänsyn till rådjursstammens fluktuationer och storleken på övriga rovdjurspopulationer inklusive räv. Viltförvaltningen måste ta hänsyn till såväl rävens stora påverkan på rådjurspopulationen som lodjurens predation på räv.

Den nuvarande fördelningen av den nationella miniminivån för lodjur mellan norra, mellersta och södra förvaltningsområdena gör att orimligt stor andel av målet läggs på mellersta förvaltningsområdet, och därmed Värmlands län. Det gör det mycket svårt att bedriva en adaptiv och ekosystembaserad förvaltning av lodjur i Värmland. Den miniminivå på 18 föryngringar som beslutats lämnar inte utrymme för adaptiv förvaltning i syfte att skapa en bättre balans mellan lodjur, rådjur och jakt.

3.3.1 Övergripande riktlinjer för lodjursförvaltning i Värmland

Viltförvaltningsdelegationen anser:

- Att lodjuren bör förvaltas adaptivt i relation till rådjursstammen.
- Att lodjur ska finnas över hela länet och spridas genom naturlig utbredning.
- Att miniminivån för lodjur bör sättas utifrån en situation där det råder dokumenterad brist på rådjur. Den regionala miniminivån bör utvärderas löpande, och när tillfälle ges justeras utifrån bästa tillgängliga kunskap om regionala förhållanden mellan lodjur, rådjur och rådjursjakt.
- Att förvaltningsmålet för lodjur bör anges i ett intervall med flexibilitet att justera tilldelning för licensjakt utifrån tillväxttrend hos lodjur respektive rådjur. Förvaltningsmålet bör motsvara ett förhållande där lodjurs- och rådjurspopulationerna är stabila och jakten på rådjur är långsiktigt hållbar.
- Att lodjursstammen bör begränsas genom licensjakt då den ligger inom eller över förvaltningsintervallet.
- Om lodjurstammen ligger under länets förvaltningmål bör tilldelning till licensjakt anpassas till trenden i lodjurstammens tillväxt samt eventuell skyddsjakt.
- Att licensjakt inte är aktuellt om lodjurstammen skulle ligga under länets miniminivå, endast skyddsjakt.
- Att de begränsande faktorerna för hur mycket lodjur det bör finnas lokalt och i länet är dels tillgången till rådjur och dels möjligheten till rådjursjakt. När rådjuren varken räcker åt lodjur eller jägare på lång sikt har bärkraften överskridits.
- Att licensjakt på lodjur i första hand bör riktas till de områden där påverkan på rådjuren är störst och/eller där det är förhöjd risk för angrepp på tamdjur.
- Att Länsstyrelsen bör vara uppmärksam på riskområden för lodjursangrepp på får.
- Att lodjursinventeringen bör ske i form av områdesinventering minst vart tredje år och med bästa möjliga täckningsgrad över länet. Finns inte tillförlitligt inventeringsresultat från ett enskilt år bör lodjurens tillväxttrend beaktas vid beslut om licensjakt.
- Att förvaltning av lodjur så långt det är möjligt bör ske inom ramen för älgförvaltningsområdena.
- Att effektiviteten i lodjursinventeringen är beroende av delaktighet av jägare och allmänhet. Det måste finnas förutsättningar i form av en tydlig och legitim förvaltning för att skapa acceptans och därmed vilja att vara delaktig.

3.3.2 Status för lodjursstammen i Värmland 2014

Länsstyrelsens inventeringar visar att länet vintern 2013-2014 berördes av minst 11,5 lofamiljer. Lofamiljer som delas med andra län räknas som halva. Tre lofamiljer delades med andra län. Trenden för lodjursstammen i Värmland är minskande eller utplanande. Täckningsgraden i lodjursinventeringen varierar från år till år beroende på inventeringsförhållanden. Täckningsgraden vinter 2013-2014 anses av Länsstyrelsen vara medelgod. Ingen områdesinventering gjordes denna säsong.

Enligt spillningsinventering 2013 i 4 av 10 älgförvaltningsområden varierar rådjurstätheten i dessa områden mellan 6-33 rådjur/1000 ha. Tätheten kan variera mycket beroende på bland annat fodertillgång, jakttryck och predation, och behöver följas upp på lägre nivå än länsnivå.

3.3.3 Mål för lodjursstammen

	Mål	Strategi	Tidsplan
Miniminivå	18 föryngringar*.	Ingen licensjakt om vi ligger under miniminivån, såvida det inte behövs för tillåta en ökning av rådjursstammen.	2015
Förvaltningsmål	10-20** familjegrupper (60-140 lodjur) beroende på bytestillgång.	Gradvis ökning av lodjursstammen i balans med rådjursstammen.	2018

* Miniminivå ska revideras under 2014.

**Rimligt förvaltningsintervall utifrån ekologiska förutsättningar och med hänsyn tagen till att rådjursjakt ska vara möjlig.

3.3.4 Uppföljning

Uppföljning ska ske genom populationsuppskattning av lodjur utifrån inventeringsresultat och tillväxttrender. Populationsuppskattning av rådjur utifrån

spillningsinventering och avskjutningsstatistik bör också göras löpande. Uppföljning av licensjakt och skyddsjakt sker årligen.

3.4 Björn

Värmland befinner sig än så länge i kanten av björnens spridningsområde. Det innebär att det främst är hanbjörnar som uppehåller sig mer eller mindre stationärt i länet. Dessa kan vandra långa sträckor och dyka upp var som helst i länet. Björnhonor håller sig i mer i närheten av sin födelseplats och sprider sig därmed långsammare. Det är först när det finns björnhonor i länet som man kan förvänta sig en snabbare tillväxt av björnpopulationen. Hittills har ingen föryngning av björn kunnat kvalitetssäkras i länet.

Björnen är mindre kontroversiell i Värmland än vargen trots att björnen har större potential att skada människor. Det är framför allt jaktsituationer som kan medföra risk för angrepp av björn. Det förekommer skador på biodlingar av björn sporadiskt i Värmland. Angrepp på tamboskap är mycket ovanligt, och björnen är relativt lätt att hålla ute ur hagar med hjälp av elstängsel. Björnar är allätare, och lever till mycket stor del på växter, bär och myror. Björnar dödar 7-8 älgar per år. Björn tar till allra största delen kalv och endast ca 50% av individerna tar normalt älg (Sand m fl 2011a).

Licensjakt efter två björnar i länets norra delar har beslutats av Naturvårdsverket under ett antal år. Jakten har mycket liten betydelse för björnstammens tillväxt, särskilt eftersom jakten sker i ett område med inga eller extremt få honor. Däremot har björnjakten fått positiva effekter på acceptansen för björn, kunskapsnivå och kommunikation mellan lokalbefolkning och Länsstyrelsen i de områden där jakten bedrivits.

3.4.1 Övergripande riktlinjer för björnförvaltning i Värmland

Viltförvaltningsdelegationen anser:

- Att miniminivån för björn i länet bör stå i proportion till länets andel av det nationella referensvärdet och referensområdet för gynnsam bevarandestatus.
- Att förvaltningsnivån bör vara den nivå där förvaltningen är hanterbar och skador och/eller predationstryck på älg (sammanvägt med vargens) inte är för högt. Förvaltningsnivån bör uttryckas i ett intervall.
- Att begränsande faktorer för hur mycket björn det kan finnas i länet är frekvens av skador och problem med oskygga björnar samt påverkan på älgstammen i områden där det också finns varg.
- Att Länsstyrelsen bör arbeta med information i syfte att förebygga angrepp av björn på tamdjur och människor.
- Att björnstammen ska kunna sprida sig naturligt över länet i långsam takt under kontrollerade former.
- Att licensjakt efter björn bör vara starkt begränsad innan miniminivån har uppnåtts.
- Licensjakten bör i möjligaste mån vara riktad med hänsyn till björnens spridningsmönster och tillväxttakt.

3.4.2 Status för björnstammen i Värmland 2014

Spillningsinventeringen 2012 samt Skandinaviska Björnprojektets populationsuppskattning utifrån denna visar förekomst av ca 17 björnar i länet. De 5 björnar som kunde identifieras med hjälp av DNA var hanbjörnar som vandrat mellan Dalarna och Värmland. Inga observationer av honor med ungar har kunnat kvalitetssäkras ännu, men det finns kvalitetssäkrade observationer av björnhonor nära länsgränsen. Trenden för björnstammen nationellt är ökande, men spridningen går långsamt på grund av björnens spridningsmönster.

3.4.3 Mål för björnstammen

	Mål	Strategi	Tidsplan
Miniminivå	Förekomst i länet.	Långsam tillväxt och spridning under kontrollerade former.	Uppnådd
Förvaltningsmål	X – Y björnar med hänsyn till utbredningsområde.	Licensjakt för att upprätthålla nivån.	2018

3.4.4 Uppföljning

Populationsuppskattning av björn utifrån spillningsinventering och tillväxttrender sker i Värmland vart fjärde år. Uppföljning av licensjakt och eventuell skyddsjakt sker årligen.

3.5 Järv

Det finns enstaka järvar i Värmland, men kunskapen är än så länge liten om antal, utbredning och hur de lever. Inga järvföryngringar har hittills kunnat kvalitetssäkras. Länsstyrelsen håller på att bygga upp kunskap om inventering och förvaltning av järv med hjälp av erfarenheter från andra län med skogslevande järvar. Järven gynnas av att det finns andra stora rovdjur där de lever, eftersom de framför allt lever av kadaver.

3.5.1 Övergripande riktlinjer för järvförvaltning i Värmland

Viltförvaltningsdelegationen anser:

- Att miniminivån bör utgöras av förekomst i länet.
- Att förvaltningsmålet för järv inte bör uttryckas i antal djur utan förekomst av järv samt järvföryngringar.
- Att järven bör tillåtas sprida sig naturligt i skogsmark över hela länet.
- Att begränsande faktor för antalet järvar är tillgång på lämplig livsmiljö, förekomst av kadaver samt eventuella skador på tamdjur.
- Att Länsstyrelsen ska övervaka spridningen av järv samt analysera om det finns risker för angrepp på tamdjur.
- Att jakt efter järv endast bör ske i form av skyddsjakt.

3.5.2 Status för järvstammen i Värmland 2014

Resultat från DNA-analys av järvspillning vintern 2012-2013 visar att det minst fanns fyra individer i Värmland. Av dessa var tre hanar och en var en hona. Det finns indikationer på att en av hanarna var avkomma till honan, men det kan inte anses vara kvalitetssäkrat. Utbredningsområdet utgjordes vintern 2012-2013 av den nordligaste delen av Värmland, men järvar uppträder sannolikt sporadiskt i stora delar av länet.

3.5.3 Mål för järvstammen

	Mål	Strategi	Tidsplan
Miniminivå	Förekomst i länet.	Naturlig tillväxt och spridning.	Uppnådd
Förvaltningsmål	Förekomst och föryngring i hela länets skogsmarker.	Naturlig tillväxt och spridning.	2022

3.5.4 Uppföljning

Uppföljning ska ske i form av populationsuppskattning av järv utifrån inventering med hjälp av övervakningskamera, analys av spillning och tillväxttrender. Övervakning ska ske av järvens utbredningsområde i länet.

3.6 Kungsörn

Före 1995 är kunskapen om kungsörnens utbredning i länet mycket knapphändig. Arten har förekommit regelbundet i länet men häckning har inte kunnat konstateras någon gång. På sensommaren 1995 sågs en bytesöverlämning från en vuxen kungsörn till en ungfågel och första häckningsindiciet på länge var ett faktum. Följande år utvecklades inventeringsmetodiken vilket ledde till att fler par kunde hittas. Om denna tendens enbart är en inventeringseffekt eller resultatet av en ökning av kungsörnsstammen är inte känt.

I dagsläget är sju revir kända och samtliga av dessa är belägna i Torsby kommun. Förutsättningar finns i hela länet för häckande kungsörn och gamla örnar ses regelbundet även i andra delar av länet. Sannolikt finns fler häckande par på andra håll men inventeringsinsatsen utanför Torsby kommun är mycket låg. Nästan all inventering sker idag i länsstyrelsens regi. Fler par skulle sannolikt hittas om resurserna för inventering ökade eller det ideella engagemanget hos ornitologerna blev större.

Kungsörnen är inte utsatt för miljögifter i samma omfattning som havsörnen. Emellertid har blyförgiftning i ganska stor omfattning konstaterats, sannolikt som en effekt av att örnarna utnyttjar slaktrens efter viltbråd skjutna med hagel eller mantlade blykulor. Dålig tillgång på småvilt kan resultera i utebliven häckning. Det är okänt om mer långsiktig tillbakagång på viktiga bytesdjur (t.ex. tjäder, dalripa och skogshare), bland annat genom skogsbrukets förändring av biotoperna, kan leda till en minskande kungsörnspopulation. Etablering av vindkraft kan lokalt vara ett hot medan förföljelse i form av illegal jakt eller boplundring anses förekomma i liten omfattning.

Ibland uppstår konflikter i mötet mellan kungsörn och människa. Den största källan till konflikt handlar om skador på tamdjur. För Värmlands del handlar det mest om sällsynta angrepp på lamm och jakthundar, främst mindre hundraser som tax och finnpets. Det kan också handla om planer på vindkraftverk som inte kan genomföras eftersom det skulle utgöra en risk för häckande kungsörnar i området.

3.6.1 Övergripande riktlinjer för kungsörnsförvaltning i Värmland

Viltförvaltningsdelegationen anser:

- Att mininivån för kungsörn bör vara länets proportionerliga andel av gynnsam bevarandestatus nationellt.
- Att ingen övre gräns bör sättas för antalet kungsörnar i länet.
- Att kungsörn ska få sprida sig naturligt över hela länet.
- Att Länsstyrelsen bör verka för ökad kunskap om kungsörn i länet samt samverka med polisen i förebyggande av illegal jakt och ägginsamling.

3.6.2 Status för kungsörn i Värmland 2014

Under Länsstyrelsens inventering av kungsörn konstaterades av sju kända revir var besatta, men endast en lyckad häckning kunde bekräftas.

3.6.3 Mål för kungsörn

	Mål	Strategi	Tidsplan
Miniminivå	Z antal par, vilket motsvarar ca % av gybs.	Åtgärder för att öka och upptäcka antalet lyckade häckningar.	
Förvaltningsmål	Inget.	Inga.	

3.6.4 Uppföljning

Uppföljning ska ske genom uppskattning av antal häckande par av kungsörn utifrån årlig inventering. Övervakning ska även ske av utbredningsområde och tillväxttrend i länet, samt åtgärder för att öka och upptäcka antalet lyckade häckningar.

3.7 Rovdjursangrepp på tamboskap

Angrepp på tamdjur i länet sker främst från varg och lodjur, samt i enstaka fall av kungsörn eller björn. Främst är det får som drabbas i länet. Antalet angrepp och skador på tamdjur varierar mellan åren. Sambandet mellan antal rovdjur och antal angrepp är inte så starkt, utan det beror sannolikt mer på i vilka områden rovdjur befinner sig. I ett område med många fårbesättningar är risker för rovdjursangrepp större än i områden med få fårbesättningar. Skadorna vid angrepp av varg är ofta mer omfattande än vid lodjursangrepp, men vargangrepp är lättare att förebygga med hjälp av stängsel.

3.7.1 Övergripande riktlinjer för förebyggande av angrepp på boskap

Viltförvaltningsdelegationen anser:

- Att skador på tamboskap inte ska vara så omfattande att tamdjurshållning påtagligt försvåras eller omöjliggörs. Återetablering av tamdjurshållning bör vara möjlig i de delar av Värmland där detta har minskat eller upphört.
- Att det bör finnas samma förutsättningar att bedriva tamdjurshållning i hela länet beträffande risken för rovdjursangrepp.
- Att Länsstyrelsen bör uppmuntra och stödja fortsatt stort användande av skadeförebyggande åtgärder, samt följa upp effekterna av dessa i länet.

3.7.2 Uppföljning av angrepp på boskap

Uppföljning ska ske av antalet skador på tamdjur årligen, samt trenden baserad på tre års flytande medelvärde. Uppföljning bör även ske av antal uppsatta rovdjursavvisande stängsel, samt av antalet djurbesättningar fördelat på djurslag och deras spridning över länet.

3.8 Förebyggande av rovdjursangrepp på tamdjur i särskilt sårbara områden

I rovdjurspropositionen En hållbar rovdjurspolitik pekas områden med fåbodbruk, intensiv förskötsel och betesmark i skärgårdar ut som särskilt sårbara. Enligt propositionen ska vargens förekomst i län med fåbodbruk, intensiv fårskötsel eller skärgårdar i huvudsak ska begränsas till de områden där den gör minst skada. Dessa brukningsformer har ett högt värde som kulturbärare samt ett högt

naturvårdsvärde, eftersom betande djur gynnar artrikedomen av växter, djur och svampar.

I Värmland kallas motsvarigheten till fåbod av tradition för säter. Antalet sätrar där det bedrivs bete i Värmlands län är mycket få. 2013 fanns två aktiva sätrar. Sättrar är högt prioriterade i länets genomförandestrategi för Landsbygdsprogrammet 2007-2013, och Länsstyrelsens mål är att antalet aktiva sätrar ska öka i länet. Den form av säterbruk som då avses är den traditionella formen där man brukar en befintlig sätermiljö, har färre djur och mer tillsyn än i de varianter som i första hand innebär ett omfattande skogsbete.

Antalet direkta angrepp från rovdjur på tamdjur på fåbodbete har enligt Viltskadecenters statistik varit relativt få. Problem med sekundära skador, till exempel produktionsbortfall på grund av skrämde djur, är dock inte redovisat i denna statistik och kan vara betydligt större. Närvaro av rovdjur kan även leda till oro och ovilja att släppa ut djur på bete.

Bete på skärgårdsöar är viktigt av naturvårds- och kulturmiljöskäl. Det är ofta svårt att stängsla i skärgårdsmiljö på grund av strandlinjer och hållmark. Idagsläget betas delar av Värmlands Vänerskärgårdar i Länsstyrelsens regi eller av privata aktörer. Inom projektet LIFE-Vänern ska ytterligare öar restaureras för bete inom Lurö skärgård. LIFE-Vänern har just börjat och ska pågå i 5 år.

Det bör utredas närmare hur man definierar områden med intensiv fårskötsel, och om det finns några sådana i Värmland.

3.8.1 Övergripande riktlinjer för förebyggande av angrepp på tamboskap i särskilt sårbara områden

Viltförvaltningsdelegationen anser:

- Att traditionellt säterbruk med skogsbete och bete på skärgårdsöar ska främjas i länet.
- Att Länsstyrelsen bör ge stöd till förebyggande åtgärder vid traditionellt säterbruk och bete på skärgårdsöar.
- Att skador på tamboskap i samband med säterbruk och bete på skärgårdsöar måste hållas på en nivå så att dessa brukningsformer inte omöjliggörs.
- Att områden med traditionellt säterbruk med skogsbete eller bete på skärgårdsöar är särskilt sårbara vad gäller risk för rovdjursangrepp. Detta bör beaktas vid skydds- och licensjaktbeslut och eventuell tilldelning för licensjakt.
- Att tydliga kriterier för skydds- och licensjakt är lämpligare än en fast zonerings för att minska konflikter mellan i särskilt sårbara områden.

3.8.2 Uppföljning av förebyggande av angrepp i särskilt sårbara områden

Uppföljning ska ske av omfattning av skärgårdsbete och antal aktiva sätrar i länet, samt omfattning på och förändringar i deras djurhållning. Uppföljning ska också

ske av antal och typ av skador och problem som förekommer i anslutning till sätrar och skärgårdsbeten. Dialog ska föras med aktiva brukare vid sätrar och skärgårdsbeten i länet om förebyggande åtgärder.

3.9 Rovdjursangrepp på hundar

Varg ligger bakom den allra största delen av angreppen på hund. Antalet angrepp beror på hur mycket det jagas med löshund i området, samt vilka vargindivider som finns i området och hur benägna dessa är att angripa hundar. Mest utsatta för risker är jakthundar som befinner sig långt från människor, t ex vid harjakt eller älgjakt. Det sker även enstaka angrepp på sällskapshundar. Hundar som hålls kopplade eller under uppsikt löper dock mycket liten risk för angrepp.

Jakt med löshund är en viktig del av jaktkulturen i Värmland. Effektiviteten i eftersök på skadat vilt samt jakt på bland annat älg, björn och lodjur skulle minska drastiskt om det inte fanns tillgång till bra jakthundar.

3.9.1 Övergripande riktlinjer för förebyggande av angrepp på hundar

Viltförvaltningsdelegationen anser:

- Att jakthundar har en mycket stor betydelse för möjligheterna att bedriva effektiv viltförvaltning och viltvård. Därför bör hänsyn tas i rovdjursförvaltningen till möjligheterna att träna och jaga med löshund.
- Att Länsstyrelsen bör arbeta aktivt med att förbättra kunskapen om förebyggande åtgärder och underlätta för hundägare att förebygga rovdjursangrepp.

3.9.2 Uppföljning av förebyggande av angrepp på hundar

Uppföljning bör ske i form av dokumentation och statistik över angrepp på hundar. Analys bör även göras av effekter på hundhållning, olika jaktformer samt eftersök och viltförvaltning.

3.10 Skador på gröda och annan fast egendom

Skador på gröda och annan fast egendom orsakas främst av björnar. I områden med fler björnar förekommer skador på t ex bikupor, ensilagebalar, komposter och soptunnor. Eftersom det än så länge finns få björnar i länet så är detta inte något stort problem, utan det handlar om att förebygga att sådana skador uppstår i framtiden främst genom information. Förebyggande åtgärder kan vara förbättrad hantering av slaktavfall, komposter, fallfrukt och sopor. Det finns flera tekniska lösningar för till att exempel björnsäkra soptunnor. Där problem uppstår kan Länsstyrelsens personal genomföra skrämselfåtgärder, och om det inte får problemen att upphöra kan Länsstyrelsen besluta om skydds jakt.

3.10.1 Övergripande riktlinjer för skador på gröda och annan fast egendom

Viltförvaltningsdelegationen anser:

- Att Länsstyrelsen ska arbeta aktivt med information om förebyggande åtgärder.
- Att Länsstyrelsen bör kunna genomföra åtgärder för att skrämja bort rovdjur som orsakar skador på gröda och annan fast egendom. Om skrämselfåtgärder inte fungerar bör det kunna ligga till grund för beslut om skydds jakt.
- Att skador under ordinarie jaktid regleras i första hand med jakt.

3.10.2 Uppföljning av skador på gröda och annan fast egendom

Uppföljning bör ske genom dokumentation av skador på gröda och annan fast egendom. Länsstyrelsens rutiner för skrämselfåtgärder bör utvärderas och utvecklas.

3.11 Rovdjursangrepp på människor

Angrepp på människor med personskador som följd är relativt ovanligt men björnangrepp förekommer, och då oftast i samband med jakt med hund. Det kan även förekomma incidenter där det är oklart om rovdjuret haft för avsikt att angripa en människa eller inte. Det kan till exempel vara skenattacker från björn i samband med ensamarbete i skog, eller möten med rovdjur på nära håll där

observatören tolkar rovdjurets beteende som oskyggt eller hotfullt. I dagsläget saknas kunskap om omfattning och effekter av detta problem.

Vid samtliga fall av personsskador från rovdjur är det björn som stått för angreppen (Björnattacker i Sverige 1995-2007). Statistiken vad gäller antalet personsskador orsakade av rovdjur är för närvarande bristfällig, men ska enligt den nationella björnförvaltningsplanen under 2013 uppdras att göras av Viltskadecenter.

Lodjurshonor och björnhonor kan uppträda aggressivt om man närmar sig deras ungar, medan vargar inte försvarar sina ungar. Teoretiskt sett skulle en varg kunna angripa en människa om den känner sig mycket trängd, eller om den utvecklade ett mycket oskyggt beteende. Risken för att människor ska skadas eller dödas av varg eller lodjur bedöms vara väldigt liten, och kräver inga förebyggande åtgärder utöver befintlig strategi för hantering av oskygga rovdjur. Vad gäller björn informerar Länsstyrelsen om hur man bör bete sig om man möter en björn, och vad man bör tänka på om man jagar i områden med björn.

3.11.1 Övergripande riktlinjer för att förhindra angrepp på människor

Viltförvaltningsdelegationen anser:

- Att förvaltningen av rovdjur i sin helhet bör hanteras på ett sätt så att risken för angrepp på människor inte uppstår.
- Att Länsstyrelsen bör göra en riskanalys och planera för förebyggande åtgärder utifrån denna.
- Att Länsstyrelsen bör arbeta utifrån den strategi för hantering av oskygga rovdjur som tagits fram i samråd med Viltförvaltningsdelegationen.
- Att rovdjur som har angripit en människa bör avlivas.
- Att Länsstyrelsen och Polisen ska ha beredskap och rutiner för samverkan vid rovdjursangrepp på människa.
- Att eventuella angrepp på människa ska analyseras för att kunna dra lärdom och därigenom minska risken för upprepning av händelsen.

3.11.2 Uppföljning av förebyggande av angrepp på människa

Uppföljning bör ske genom dokumentation av incidenter och angrepp på människa. Länsstyrelsens strategi för hantering av oskygga rovdjur, samt samverkansrutiner mellan Länsstyrelsen och Polisen, bör utvärderas och uppdateras löpande.

3.12 Ersättning för uppkomna skador

Länsstyrelsen kan ersätta skador orsakade av rovdjur på tamdjur, gröda och hundar i överensstämmelse med Viltskadeförordningen med tillhörande föreskrift. För att ersättning ska kunna utbetalas bör åtgärder för att undvika skadan ha vidtagits. Skadan ska också snarast ha anmälts till länsstyrelsen och besiktigats av besiktningsman. Övergripande riktlinjer om bidrag och ersättningar finns i bilaga 19.

Länsstyrelsen får också enligt Viltskadeförordningen lämna ersättning om en person dödats eller skadats av björn, om det är uppenbart oskäligt att den skadelidande själv skall svara för de kostnader som skadan föranleder. Även här gäller att händelsen snarast ska anmälas till länsstyrelsen.

3.12.1 Övergripande riktlinjer för ersättningar

Viltförvaltningsdelegationen anser:

- Att den skadedrabbade bör få skälig ersättning och stöd.
- Att ersättningar bör utgå ifrån verkliga kostnader för den drabbade.
- Att ersättning även bör kunna lämnas om en person skadats eller dödats av andra rovdjur än björn, enligt samma princip som gäller för björn i Viltskadeförordningen.
- Att ersättning bör kunna betalas ut vid ett första angrepp oavsett om förebyggande åtgärder har vidtagits eller inte. Vid upprepade angrepp bör dock förebyggande åtgärder ha vidtagits, förutsatt att man har haft möjlighet till detta, för att ersättning ska betalas ut.

3.12.2 Uppföljning av ersättningar för skador orsakade av rovdjur

Årliga sammanställningar av utbetalade ersättningar bör göras. Det bör även göras uppföljning av om ersättningarna uppfattats som skäliga.

3.13 Illegal jakt

Det förekommer illegal jakt på rovdjur i Värmland. Antalet årliga konstaterade fall är relativt lågt, 1-3, men det finns troligen ett mörkertal och det totala antalet brott är svårt att uppskatta.

Studier har visat att nationellt kan olaglig jakt stå för upp till halva dödligheten hos varg i Skandinavien, och upp till två tredjedelar av denna dödlighet upptäcks

ej (Liberg m. fl. 2011). Även för björn och lo är illegal jakt troligen en betydande dödsorsak. För lo har dödlighet av illegal jakt i södra Sverige uppskattats till 29 % av den totala dödligheten (Andren m fl 2011), och för björn till 5-25 % av den totala dödligheten (Swenson m fl 2011). Illegal jakt kan därigenom lokalt påverka populationsutvecklingen och även möjligheter för arten att sprida sig.

Möjligheterna att få till stånd en fungerande rovdjursförvaltning är starkt beroende av att den illegala jakten upphör. Länsstyrelsen arbetar med tillsyn och förebyggande av illegal jakt främst i form av nätverksbyggande och kommunikation. Länsstyrelsen samverkar även med Polisen för att förebygga illegal jakt.

3.13.1 Övergripande riktlinjer för förebyggande av illegal jakt

Viltförvaltningsdelegationen anser:

- Att illegal jakt är oacceptabelt och ska inte förekomma i länet.
- Att illegal jakt i viss mån kan förebyggas genom att rovdjursförvaltningen i sin helhet är förutsägbar, tydlig och adaptiv och upplevs som legitim.
- Att Länsstyrelsen, Polisen och jägarorganisationerna bör samverka för att förebygga illegal jakt genom dialog.

3.13.2 Uppföljning av illegal jakt på rovdjur

Uppföljning bör ske årligen av antal till polismyndigheten anmälda och påbörjade utredningar samt trender över tid.

3.14 Påverkan på annat jaktbart vilt

3.14.1 Konkurrens om det jaktbara viltet

Jakten har stor betydelse både ekonomiskt och socialt, inte minst för de som bor i landsbygden. Jakten representerar ett kulturarv, höjer livskvaliteten och genererar inkomster i form av kött, arrendeavgifter, och kost och logi för tillresande. De stora rovdjuren konkurrerar med jaktintresset om det jaktbara viltet. En minskning av älg- och rådjursstammarna kan göra att jakträttens värde minskar, vilket i sin tur kan innebära att priserna på jaktarrenden kan sjunka. Det kan även påverka priser på fastigheter negativt. Vidare är möjligheten att jaga med löshund en viktig faktor för såväl upplevelsevärdet och det ekonomiska värdet av jakten.

3.14.2 Rovdjur-bytesdjursdynamik

Effekten av rovdjurspredation på bytesstammarnas antal och sammansättning varierar i tid och rum med ett antal olika faktorer. De viktigaste är det mänskliga jakttrycket på rovdjurs- respektive klövviltpopulationerna, mängd och antal arter av rovdjur i området, områdets generella produktivitet, förekomst av alternativa bytesdjur samt väder- och snöförhållanden.

Både varg och björn tar älg, ett vargrevir tar ca 120 älgar och björnar 7-8 älgar per år. Björn tar till allra största delen kalv och endast ca 50% av individerna tar normalt älg (Sand m fl 2011a). Med den vargstam som finns idag har vargen nationellt relativt liten inverkan på populationerna på älg och rådjur. Regionalt och lokalt inom revir kan dock vargpredation betydligt minska det möjliga jaktuttaget av klövvilt. Vargrevirens predation är relativt konstant oavsett bytestäthet, och effekten kommer därför vara störst i områden med låga älgstätheter. Även björn kan, åtminstone i tätare björnpopulationer, sannolikt minska jaktuttaget på den lokala älgstammen, främst på kalv. Finns både varg och björn i ett område förstärks naturligtvis effekterna och kan då kraftigt begränsa det möjliga jaktliga uttaget.

Rådjur är i första hand lodjurens favoritbyte och lokalt kan lodjurspredation påverka rådjurspopulationen. Även varg tar rådjur och det samlade predationstrycket kan märkbart reducera det möjliga jaktliga uttaget. Predation på rådjur är relativt jämnt fördelad över åldersklasserna, vilket innebär att predationen har större nettoeffekt än om predationen är till största delen kalvar.

Där rovdjurens utbredningsområden överlappar kan de genom konkurrens även påverka varandras populationer. Alla dessa samband är komplexa och även om det finns stor kunskap om rovdjurs-bytesdynamik påverkas ofta utfallet av flera lokala faktorer som kan vara svårt att modellera och förutsäga. (För mer detaljerad information om älg-rovdjursdynamik se t.ex. Sand m fl 2011abc.)

3.14.3 Övergripande riktlinjer för påverkan på annat jaktbart vilt

Viltförvaltningsdelegationen anser:

- Att förvaltningen av rovdjur och deras bytesdjur bör utgå ifrån ett helhetsperspektiv.
- Att viltförvaltningen bör sträva mot att balansera rovdjursstammarna på en nivå där det finns utrymme för både rovdjurspredation och jaktuttag, med hänsyn tagen till betesskador.
- Att den samlade rovdjurspredationen inte bör tillåtas vara så stor att den på lång sikt påtagligt försvårar eller omöjliggör jakt av andra jaktbara viltarter. Rovdjurspredation kan dock tillfälligt tillåtas minska det jaktliga uttaget.
- Att en toleransnivå för vargpredation på älg uttryckt i andel av älgstammens årliga avkastning bör tas fram i Viltförvaltningsdelegationen.
- Att en toleransnivå för lodjurspredation på rådjur är 50 % av möjlig avkastning av rådjursstammen, vilket motsvarar 10% av rådjursstammen.
- Att den sammanlagda effekten på bytesdjuren av alla rovdjur samt indirekta skador på skog och grödor bör vägas in i förvaltningen.

3.14.4 Uppföljning av påverkan på annat jaktbart vilt

Uppföljning bör ske genom beståndsuppskattningar av bytesdjur, samt bevakning av populationsdynamiken hos rovdjur och bytesdjur. Uppskattning bör även göras av rovdjurspredation totalt och lokalt.

3.15 Förtroende för rovdjursförvaltningen

Länsstyrelsen ska arbeta för en samexistens mellan människor och rovdjur, och för att det ska fungera krävs att människor känner förtroende för rovdjursförvaltningen. Genom öppenhet, tydlighet och förutsägbarhet från förvaltande myndigheter kan förtroendet för förvaltningen öka. Detta är ett av syftena med Länsstyrelsens kommunikationsstrategi (se bilaga). Attityder är mycket svåra att påverka, men genom regelbundna undersökningar av attityder till rovdjur och förvaltande myndigheter kan förändringar och deras orsaker analyseras.

Under de sista åren har stora förändringar skett i rovdjursförvaltningen, bland annat i och med regionaliseringen av förvaltningen. Umeå universitet och Sveriges lantbruksuniversitet har genomfört en ny attitydundersökning som publicerades i juli 2013 (Ericson m fl, 2013). Undersökningen genomfördes dels i ett nationellt urval och dels i ett antal kommuner, varav fem kommuner i Värmland. Nationellt uppger 37% av respondenterna att de känner tillit till att Länsstyrelsen hanterar frågor som berör varg med hänsyn till människor i områden med varg. Motsvarande siffra för de fem Värmländska kommunerna är 31,6%. I undersökningen ser man att tilliten till de förvaltande myndigheterna är större i tätorter än på landsbygden.

3.15.1 Övergripande riktlinjer för förtroende för rovdjursförvaltningen

Viltförvaltningsdelegationen anser:

- Att Länsstyrelsen bör arbeta med öppenhet och personliga möten för att öka förtroendet för rovdjursförvaltningen.
- Att Viltförvaltningsdelegationen ska utgöra en viktig plattform för att den regionala rovdjursförvaltningen är väl förankrad. Ledamöterna i Viltförvaltningsdelegationen ska arbeta för att öka delaktighet och insyn hos de intressegrupper de företräder.
- Att målsättningen bör vara att en stor majoritet av Värmlands invånare ska stödja den regionala förvaltningsplanen för rovdjur, och känna förtroende för förvaltande myndigheter.

3.15.2 Uppföljning av förtroende för rovdjursförvaltningen

Undersökningar av attityder till rovdjur och förvaltande myndigheter görs regelbundet, och i dessa resultat kan man följa utvecklingen av attityder och förtroende för rovdjursförvaltningen i stort. Regionalt kan specifika informations- och kommunikationsinsatser följas upp för att bedöma om de leder till ökat förtroende för rovdjursförvaltningen.

3.16 Påverkan på människors livskvalitet

Många människor ser rovdjuren som en tillgång, kanske som ett exempel på Sveriges vildmark. Andra känner stark oro och är negativt inställda särskilt mot vargen. Denna upplevda försämring av livskvaliteten kan bero på flera olika faktorer, iland i kombination. Det kan handla om oro för att bli angripen av ett rovdjur eller att barn eller tamdjur ska angripas av rovdjur. Det kan också handla om att man upplever att man inte längre kan ägna sig åt aktiviteter som är av stor personlig betydelse, t ex jakt med löshund, svampplockning, ridning i skogen etc. I modern tid har inga människor angripits av vilda vargar i Skandinavien. Även i resten av världen är vargangrepp på människor extremt sällsynta, även om enstaka fall är kända. Många djurhållare får dock stora bekymmer när rovdjuren uppträder i deras hemtrakter. Ibland orsakas stora skador genom direkta anfall på i första hand får, men också sekundära skador med tamdjur som skrämts till skogs, minskad mjölkproduktion, förlorade kalvar mm. Människor upplever denna psykiska belastning som detta medför olika, men den måste tas hänsyn till i rovdjursförvaltningen.

3.16.1 Övergripande riktlinjer för påverkan på människors livskvalitet

Viltförvaltningsdelegationen anser:

- Att en ökad tydlighet och förutsägbarhet i rovdjursförvaltningen leder till ökad trygghet hos människor vars livskvalitet påverkas negativt av rovdjurens närvaro.
- Att Länsstyrelsen bör arbeta med personliga möten där människor känner att de blir lyssnade på. Människor som känner oro eller rädsla bör tas på allvar och få stöd i detta.
- Att människor i Värmland ska känna trygghet och uppleva att de har inflytande över sin närmiljö för att inte uppleva en försämrad livskvalitet till följd av rovdjurssituationen.

3.16.2 Uppföljning av påverkan på människors livskvalitet

Uppföljning bör ske i form av attitydundersökningar och inom ramen för Länsstyrelsens kommunikationsstrategi för rovdjursförvaltningen.

3.17 Rovdjursturism

Rovdjursturism kan vara en ekonomiskt lönsam näring och bidra till ökad sysselsättning lokalt genom guidning, uthyrningsstugor och restaurangverksamhet. Verksamheten sker dessutom framförallt på glesbygden, och kan vara en positiv faktor i utveckling av denna. Rovdjursturism kan också öka acceptansen för rovdjur hos lokalbefolkningen (Nordmark 2007).

Det finns ett fåtal aktörer som har verksamhet med rovdjurssafari/skådning i länet och Länsstyrelsen uppmuntrar till sådana aktiviteter. Regelverket gällande bland annat samråd med markägare och myndigheter, regler kring åtling, sekretessregler, djurskydds- och säkerhetsaspekter samt konsekvenser för rovdjursstammarnas dynamik och struktur är dock oklart. Naturvårdsverket har börjat ta fram vägledning för länsstyrelsernas arbete med rovdjursturism.

3.17.1 Övergripande riktlinjer för rovdjursturism

Viltförvaltningsdelegationen anser:

- Att rovdjursturism bör bedrivas på ett sätt som inte stör djuren, och som kommer lokalsamhället till nytta.
- Att Länsstyrelsen bör främja entreprenörer inom rovdjursturism, men även vägleda dem så att det blir tydligt vad de får och inte får göra.
- Att entreprenörer inom rovdjursturism bör ha ett ansvar för att de observationer de gör kommer till Länsstyrelsen till kännedom, och på så sätt bidrar till inventeringsarbetet.
- Att rovdjursturism bör ske i samråd med markägare, och att dessa bör ges möjlighet att vara delaktiga i samt hållas informerade om den verksamhet som sker på den egna marken.

3.17.2 Uppföljning av rovdjursturism

Uppföljning bör ske genom bevakning av antalet företag med verksamhet inom rovdjursturism. Dialog bör också upprättas mellan Länsstyrelsen och rovdjursturismföretagare.

3.18 Uppföljning och åtgärder i händelse av att målen ej uppfylls

Målen bör följas upp årligen och i de fall det är möjligt ska måluppfyllelse utvärderas. I planen har inte specificerats konkreta aktiviteter i händelse av att målen inte uppfylls. Generellt gäller dock att i dessa fall först utreda orsaken till att målen inte nås och därefter agera. Detta kan innebära nya aktiviteter för att förbättra möjligheterna att nå målen, eller, om det skett förändringar som gör att det inte anses möjligt att nå de uppsatta målen, att målen revideras.

4 Förvaltningsåtgärder

Här nämns kortfattat de viktigaste områdena inom den regionala rovdjursförvaltningen som Länsstyrelsen måste ha fungerande strategier för. Själva strategierna återfinns som bilagor i den mån de har formulerats färdigt. Viltförvaltningsdelegationen är delaktig i framtagandet av de flesta av strategierna, och ska enligt förordning (2009:1474) om viltförvaltningsdelegationer besluta om vissa övergripande riktlinjer.

4.1 Beståndsövervakning

En grundläggande förutsättning för en bra förvaltning är kunskap om de befintliga populationerna.

Länsstyrelsen har, enligt förordning om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn (2009:1263) ansvaret för inventeringar av rovdjur i länet. För varg, järv, lo och kungsörn ska länsstyrelsen varje år undersöka hur många föryngringar som skett i länet. För björn ska enligt förordningen Naturvårdsverket ansvara för att en beståndsuppskattning görs minst var femte år.

Även allmänhetens observationer är en viktig källa som bidrar till ännu bättre uppskattning av länets rovdjursbestånd.

Mer detaljerad information om hur de olika arterna inventeras finns i Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om inventering av björn, varg, järv, lodjur och kungsörn (NFS 2007:10).

4.2 Regional adaptiv viltförvaltning

Kunskap om populationsstorlek och andra faktorer ska användas för att styra viltförvaltningen mot uppsatta mål. Dessa system är dock komplexa och dynamiska och bör följas kontinuerligt. Förvaltningen ska därför vara adaptiv, vilket innebär att den tar hänsyn till ny kunskap om rov- och bytesdjur och vid behov anpassar förvaltningen efter denna. Förvaltningen bör även ta hänsyn till andra mål som till exempel skador och attityder och i mån det är möjligt anpassa förvaltningen för att uppfylla dessa mål.

Kunskap om populationerna kan bland annat användas till att styra förvaltningen så att stabila rovdjurspopulationer tillåts utan att detta i för stor grad påverkar möjligheten till jakt. Förvaltningen får inte heller resultera i så stora klövviltstammar att de orsakar oacceptabla betesskador på ungskog. Avsikten är att integrera rovdjurs- och klövviltförvaltningen i så stor grad som möjligt och att det på länsstyrelsen finns kompetens som har överblick över hela detta system så att en effektiv och framgångsrik förvaltning uppnås.

När och om rovdjurspopulationerna når sådana nivåer att licensjakt kan tillåtas kan också ny kunskap om förändringar i populationernas kön- och åldersstruktur styra vilka individer som bör jagas för att på bästa sätt förvalta populationen (se under 5.8 Populationsreglerande jakt).

Adaptiv förvaltning förutsätter som nämnts ovan kunskap om både fokusarten, i detta fall de stora rovdjuren, och deras byte. Vad gäller de primära bytena för rovdjuren i Värmlands län, älg och rådjur, så är kunskapen om älgstammen i länet god genom bland annat inventering och detaljerad avskjutningsstatistik genom obligatorisk avskjutningsrapportering. Vad gäller rådjuren är dock kunskapen sämre och för att förbättra möjligheterna för en framgångsrik förvaltning av både rovdjur och bytesdjur bör kunskapen om denna bli bättre, till exempel genom inventering och förbättrad avskjutningsstatistik. Älgavskjutningsstatistik kan fås genom Älgdata, se Databaser i bilaga. För att skapa överblick över viltförvaltningen i länet har ett planeringsunderlag upprättats i form av en sammanfattad viltförvaltningsplan, bilaga 1.

4.3 Skadeförebyggande åtgärder

De stora rovdjuren är en tillgång för vår natur och en del i ekosystemet men de orsakar också problem. Det vanligaste är angrepp på tamboskap och hundar. Björnar kan även ställa till stora problem för biodlare och på gröda, främst ensilagebalar. För att minimera dessa problem ska i första hand skadeförebyggande åtgärder vidtas.

I bilaga 8 finns Länsstyrelsens strategi för förebyggande av skador orsakade av rovdjur. Uppdaterad och ingående information om förebyggande åtgärder kan fås från Viltskadecenter eller Länsstyrelsen.

4.4 Bidrag till skadeförebyggande åtgärder

Länsstyrelsen kan ge ekonomiskt bidrag till skadeförebyggande åtgärder, vanligtvis i form av rovdjursavvisande stängsel som skydd för tamdjur eller biodling. Stöd kan också ges för andra typer av förebyggande åtgärder, till exempel boskapsvaktande hundar och sändare på tamdjur. Även andra åtgärder som har dokumenterad skadeförebyggande effekt och utveckling av åtgärder som bedöms kunna ge tillräckliga skadeförebyggande effekter kan vara berättigade till bidrag. Stödet är dock inte obegränsat och varje ansökan behandlas individuellt så att största möjliga nytta uppnås. Stöd ges i första hand till näringsidkare men kan under speciella omständigheter även ges till andra. I samband med stöd ges också rådgivning så att de förebyggande åtgärderna utformas på bästa sätt.

Stöd till fasta rovdjursavvisande stängsel ges med 50 kr/meter. Stöd kan även ges till komplettering av befintliga stängsel eller reparation av rovdjursstängsel som är äldre än fem år. Bidragstagaren har under fem års tid efter att det stängslet satts upp eget ansvar för att det är funktionellt. Nedmontering av stängsel som inte används är också bidragstagarens ansvar. Övergripande riktlinjer för bidrag och ersättningar finns i bilaga 19.

4.5 Akuta åtgärder vid rovdjursangrepp

4.5.1 Beredskap vid rovdjursangrepp

Länsstyrelsen har ett system med beredskap vid rovdjursangrepp. Under dagtid alla dagar i veckan, kl 17-21 fredagar och kl 07-21 lördagar och söndagar, ska det finnas personal tillgänglig att rycka ut vid händelse av rovdjursangrepp eller närgångna rovdjur. Naturbevakaren ska besiktiga skadan och kan också vara behjälplig med att minska risken för upprepade angrepp.

Vid akuta händelser där rovdjur är inblandade som till exempel rovdjursangrepp, närgångna rovdjur eller anmälan av avlivat rovdjur under skydds- eller licensjakt, kontaktas Länsstyrelsen via rovdjurstelefonen. Anmälan utanför kontorstid vidarekopplas till länsstyrelsens tjänsteman i beredskap (TiB) som ska finnas tillgänglig dygnet runt. Det går även att nå TiB direkt genom att ringa 08-454 20 82. Denne tar emot en anmälan och kontaktar naturbevakaren i beredskap som därefter tar över ärendet. Möjlighet till kontakt med naturbevakare utanför beredskapstiden (via TiB) finns men kan inte garanteras.

4.5.2 Akutinsatser

Vid rovdjursangrepp kan naturbevakare dels besiktiga uppkomna skador, och dels ge rådgivning och hjälp med insatser för att minska risken för upprepade angrepp. Varje naturbevakare har en akutgrupp knuten till sig. Dessa kan rycka ut med kort varsel för att hjälpa till med det som behöver göras akut för att förhindra upprepade angrepp. Akutgrupperna består av personer med erfarenheter och lokala kontaktnät som gör dem särskilt lämpade. De har genom Länsstyrelsens försorg fått utbildning i akuta förebyggande åtgärder. Denna verksamhet startade i Värmland på försök och har fallit så väl ut att motsvarande nu finns i många andra län. I bilaga 9 finns arbetsbeskrivning för akutgrupperna. I strategin för förebyggande av skador orsakade av rovdjur finns också mer information om akuta åtgärder, bilaga 8.

4.6 Hantering av närgångna rovdjur

Den viktigaste faktorn när det gäller att undvika att rovdjur söker sig till bebyggelse är att se till att ingen lättåtkomlig föda finns tillgänglig. Detta gäller även i naturen, då djur som matas eller finner föda i närheten av människor snabbt kan förlora sin skygghet och söka sig till människor.

Uppträder djuren ändå i närheten av bebyggelse eller närgånget i naturen kan olika skrämsemetoder användas. Beslut om skrämse av närgångna djur går under jaktlagstiftningen och enligt nuvarande regler är det endast polisen som kan fatta ett sådant beslut. Markägaren kan också ge tillåtelse till skrämseåtgärder. Har ett sådant beslut fattats kan länsstyrelsen bistå med skrämseinsatser i form av knallskott eller hundar.

Det bör dock påpekas att Viltskadecenters bedömning av skrämse är att det är ett dåligt alternativ som akutåtgärd och bör endast användas kortvarigt i väntan på en bättre åtgärd. Länsstyrelsens strategi för hantering av närgångna rovdjur finns i bilaga 10.

4.7 Användning av hundar

Användning av hund kan vara mycket värdefullt och ibland helt avgörande i samband med både skadeförebyggande och andra arbetsuppgifter inom rovdjursförvaltningen. Länsstyrelsen har tillgång till hundekipage som är tränade och godkända för bland annat besiktning av skador vid rovdjursangrepp, kadaversök, närgångna rovdjur, skydds jakt och eftersök.

4.8 Information och kommunikation

Förekomsten av rovdjur väcker ofta starka känslor och behovet av saklig information är stort. Aktuell och saklig information ska ges fortlöpande på regional och lokal nivå och innefatta informationsblad, riktad information om rovdjur mot skolor, tamdjursägare, jägare och övrig allmänhet. Även informationsmöten ute i de områden som är närmast berörda av rovdjurens etablering ska hållas. Människor är intresserade, nyfikna, vetgiriga, men också oroliga eller rädda för närvaron av stora rovdjur. Information måste därför vara tillförlitlig, uppdaterad och lättillgänglig.

För att säkerställa att behov av information och kommunikation uppfylls har Länsstyrelsen i Värmlands län en kommunikationsstrategi för rovdjursförvaltning. Syftet är att klargöra länsstyrelsens ansvar för information och kommunikation i rovdjursfrågor, identifiera målgrupper och deras behov av information och kommunikation inom rovdjursförvaltningen. Kommunikationsstrategin finns i bilaga 6. Länsstyrelsen upprättar varje år dessutom en kommunikationsplan för att skapa en effektiv och ändamålsenlig kommunikation inom länet och förebygga konflikter och öka förtroendet för rovdjursförvaltningen. Planen ska följas upp, utvärderas och revideras löpande.

Länsstyrelsen ska också lyssna på olika aktörers åsikter och förslag när det gäller förvaltning av rovdjuren. Länsstyrelsens naturbevakare och inventeringspersonal är mycket viktiga resurspersoner för insamling och spridning av information ute i länet i samband med besök hos djurägare och i möten med markägare, jägare och allmänheten. De har även en viktig roll i att bygga upp förtroende för Länsstyrelsens rovdjursförvaltning.

Viltförvaltningsdelegationens ledamöter har ett ansvar att förmedla saklig information i sina roller som företrädare för myndigheter, näringar och olika intressen. Det är därför också viktigt att alla förvaltningsbeslut rörande rovdjur som fattas av länsstyrelsen och andra förvaltande myndigheter når delegationens medlemmar. Även Viltskadecenter och Rovdjurscentret De 5 Stora i Järvsö är viktiga aktörer i arbetet med att sprida information om rovdjur i länet.

4.9 Skydds jakt

Som ett sista alternativ för att minimera risk för skador från rovdjur finns skydds jakt, vilket innebär att man tar bort enskilda individer som ställer till skador som inte kan förbyggas eller åtgärdas på annat sätt. Länsstyrelserna kan besluta om skydds jakt för samtliga rovdjursarter efter delegering från Naturvårdsverket.

Skydds jakt kan tillåtas till exempel om individer har specialiserat sig på att ta tamdjur, eller om de är ovanligt närgångna mot människor. Möjligheterna till skydds jakt är dock hårt begränsade av lagutrymmet och får bara göras under speciella omständigheter. För det första ska risk för allvarlig skada eller förvärrande av allvarlig skada föreligga. Skydds jakten får inte försvåra upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde, och det får inte finns någon annan lämplig lösning än skydds jakt.

Kravnivån gällande skydds jakt ska enligt Naturvårdsverkets rekommendationer påverkas av bevarandestatusen för arten. Detta innebär att kraven gällande allvarlig skada, annan lämplig lösning och dokumentation idag kan vara lägre för björn och lo än för varg och järv. Kraven ska då också ändras om bevarandestatusen ändras. En mer ingående beskrivning av vad som gäller vid skydds jakt finns i Naturvårdsverkets skrift ”Riktlinjer för beslut om skydds jakt”.

4.9.1 Skydds jakt enligt 28 § jaktförordningen

Även en enskild person kan enligt 28 § jaktförordningen vid akuta situationer döda rovdjur om man bedömer att det krävs för att skydda egna eller andras tamdjur. Rovdjuret får dock bara dödas om angrepp inte kan förhindras genom skrämsel eller annan lämplig metod. Sådana händelser ska från och med den 1 juli 2013 anmälas till Länsstyrelsen (och inte som tidigare till Polisen).

4.9.2 Övergripande riktlinjer för skydds jakt efter rovdjur

Viltförvaltningsdelegationen anser:

- Att en mindre strikt bedömning bör kunna göras i de fall där ett beslut om skydds jakt har liten eller ingen effekt på populationen.
- Att handläggningstiden för beslut om skydds jakt bör vara så kort som möjligt för att säkerställa att rätt individ avlivas och för att underlätta genomförandet.

4.9.3 Avlivning enligt 9 § jaktlagen

Om ett vilt djur orsakar avsevärd skada eller om det kan antas vara farligt för människors säkerhet, får polismyndigheten låta avliva djuret, om det inte finns någon annan tillfredsställande lösning (9 § jaktlagen).

4.10 Populationsreglerande jakt

Populationsreglerande jakt kan bedrivas som licensjakt eller allmän jakt men i fallet rovdjur kan enligt lagen endast licensjakt tillåtas. Licensjakt kan användas för att uppnå olika förvaltningsmål, främst för att minska tätheten av rovdjur i ett område, eller för att hålla stammen på en konstant nivå. Detta gäller dock bara under förutsättning att beslutade miniminivåer och/eller förvaltningsmål är uppnådda.

Enligt 23 § jaktförordningen gäller följande. Förutsättningen för att licensjakt efter björn, varg, järv och lo ska kunna tillåtas är att det inte finns någon annan lämplig lösning och att jakten inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde. Jakten måste dessutom vara lämplig med hänsyn till stammarnas storlek och sammansättning samt ske selektivt och under strängt kontrollerade förhållanden. Då ett rovdjursförvaltningsområde har uppnått miniminivån för en art, kan Naturvårdsverket delegera beslut om licensjakt till samtliga länsstyrelser som ingår i förvaltningsområdet utan begränsning. Hur jakten utformas och vilka djur som skjuts har stor påverkan på rovdjursstammarna. Licensjakt efter stora rovdjur är en lämplig åtgärd för att reglera tillväxt eller populationsstorlek hos enskilda arter. Hos björn, lo och järv påverkas även populationstätheten av jakt, medan förhållandet för varg är mer komplicerat i och med revirstrukturen.

Populationsreglerande jakt som inriktar sig mot ungdjur i första hand och handjur i andra hand är lämplig om man vill ha ett stort jaktligt uttag ur en stabil stam, eller om man vill att stammen ska tillåtas växa sakta. Björn är ett undantag då jakt på stora hanbjörnar leder till ökad ungdomlighet eftersom nya hanar ibland dödar andra hanars avkomma. Å andra sidan påverkar detta den del av populationen (ungarna) där ökad dödlighet har minst påverkan. Om det jaktliga uttaget istället är proportionerligt mot kön och åldersklasser i populationen blir det jaktliga uttaget lägre för att bibehålla en stabil stam, det vill säga färre djur kan skjutas.

Om det jaktliga uttaget är inriktat mot köns mogna hondjur kan få djur fällas i förhållande till stammens storlek om stammen ska vara stabil. Detta kan vara lämpligt om målet är att minimera stammen med minsta möjliga jaktliga ansträngning. Det kan dock vara svårt att genomföra praktiskt då honor ofta åtföljs av ungar, vilket kan leda till etiska konflikter om ungarna inte är kapabla att klara sig själva. Det är också i många fall oförenligt med gällande lagstiftning. En detaljstyrd jakt är ett bra förvaltningsinstrument men kan vara svårt att genomföra i praktiken eftersom det kan vara svårt att köns- och åldersbestämma individer under jakt. I förvaltningen genom jakt bör man också ta hänsyn till det totala predationstrycket (den sammanlagda effekten på bytesdjuren av alla rovdjur) och interaktioner mellan rovdjursarter.

4.11 Förebyggande av illegal jakt

Illegal jakt på rovdjur kan ha flera orsaker, bland annat rädsla för rovdjur, för att rovdjur dödar tamdjur, konkurrerar om det jaktbara viltet, och det kan också bero på frustration över att inte kunna påverka sin situation och missnöje med rovdjurspolitiken och förvaltande myndigheter. När motståndet tar sin mest extrema form kan det leda till att rovdjur dödas illegalt. Information och kommunikation anses vara ett viktigt redskap i arbetet med att minska illegal jakt.

Illegal jakt är dock ett grovt jaktbrott och det polisiära arbetet med att stoppa denna verksamhet måste fortgå. Länsstyrelser ska vara polismyndigheten behjälplig i detta arbete, främst genom länsstyrelsens naturbevakares observationer.

4.12 Tillsyn

Av resursskäl är operativ tillsyn i första hand händelsestyrd, det vill säga tillsyn som föranleds av anmälan från allmänheten, kommun, näringsliv eller liknande.

Förebyggande och främjande tillsyn görs också av länsstyrelsens personal i samband med arbete i fält till exempel vid inventering och besiktning.

4.13 Kunskapsuppbyggnad/forskning

Det pågår ett antal olika forskningsprojekt rörande de stora rovdjuren, bland annat på effekter av predation på enskilda arter och samlat rovdjurstryck, konsekvenser av interaktioner mellan människa och rovdjur, utveckling av skadeförebyggande åtgärder och även forskning om rovdjursförvaltning.

Länsstyrelsen ska hålla sig informerad om statusen i denna forskning och ska i förvaltningsarbetet ta hänsyn till resultaten. Länsstyrelsen deltar också i utvärderingar av inventeringsmetodik, besiktningsmetodik och förebyggande åtgärder, och bidrar med sina erfarenheter genom remisser av olika utredningar och förslag.

Länsstyrelsen får enligt NFS 2008:16 ”lämna bidrag till projekt för utveckling av medel eller metoder avsedda att minska eller eliminera viltskador. Projekten bör ha varit föremål för vetenskaplig eller motsvarande granskning.”

4.14 Åtgärder för förbättring av genetisk status

Att rovdjurstammarna ska vara långsiktigt livskraftiga innebär att de dels ska finnas i tillräckliga antal, men också att de ska ha tillräckligt stor genetisk variation för att inte riskera att dö ut till följd av till exempel stora sjukdomsutbrott. Särskilt viktigt är den genetiska variationen för populationer med litet antal. Den svenska vargstammen härstammar i nuläget från endast fem individer, så kallade ”founders”, och hotas på lång sikt av inavel. För att uppnå målet om en vargstam med god genetisk status är det därför nödvändigt att nya gener tillförs vargstammen genom naturlig invandring eller aktiva åtgärder.

Naturvårdsverket och Jordbruksverket har fått i uppdrag av regeringen att genomföra åtgärder för att förstärka den svenska vargstammen genetiskt. Målsättningen är att vargstammen på lång sikt i första hand förstärks genom spontan invandring. På kort sikt planeras däremot aktiva förvaltningsåtgärder. Det kan vara åtgärder som till exempel utsättning av djurparksvalpar i vilda vargrevir och flytt av invandrade vargar. Endast Naturvårdsverket har rätt att besluta om flytt och utsättning av varg. Länsstyrelsens roll är att vid behov bistå i detta arbete, på uppdrag av Naturvårdsverket. Hittills har man genomfört en lyckad åtgärd i form av flytt av ett invandrat vargpar från Norrbotten till Tivedens Nationalpark 2013. Paret har etablerat revir i området och fått valpar som kommer att bli mycket betydelsefulla för vargstammens genetiska status om de får tillfälle att reproducera sig. Den Skandinaviska vargstammen kommer då att ha sju ”founders”.

4.15 Finansiering av förvaltningen

Rovdjursförvaltningen finansieras med medel från Naturvårdsverket, Landsbygdsprogrammets medel för rovdjursstängsel samt Länsstyrelsens förvaltningsanslag.

Vad rovdjursförvaltningen får kosta är en politisk avvägning av hur stort ansvar staten ska ta för att förebygga konflikter mellan rovdjur och människa. Det beror också på hur detaljerad rovdjursinventeringen behöver vara, och vilka andra förvaltningsåtgärder som krävs för att nå rovdjurspolitikens mål. Inte minst ställer det stora intresset för rovdjursförvaltningen krav på stora resurser till information och forskning.

5 Översikt över bilagor

Detta är en översikt över de planeringsunderlag, strategidokument och övergripande riktlinjer som är kopplade till förvaltningsplanen. De som står i kursiv stil är vid förvaltningsplanens godkännande ännu inte färdigställda.

Planeringsunderlag och strategidokument:

Dessa är fristående dokument som uppdateras löpande. Bilagorna utgörs av senast uppdaterade version av respektive dokument.

1. *Sammanfattad viltförvaltningsplan*
2. *Statistik över rovdjurens populationsutveckling*
3. Viltskadestatistik
4. *Kommunikationsstrategi*
5. Inventeringsstrategi

Dokument som beslutats av Viltförvaltningsdelegationen i enlighet med förordning (2009:1474) om viltförvaltningsdelegationer:

6. *Övergripande riktlinjer för viltförvaltningen inom länet*
7. *Övergripande riktlinjer för skötsel av älgstammen i Värmlands län*
8. *Övergripande riktlinjer för skötsel av hjortstammen i Värmlands län*
9. *Övergripande riktlinjer för skötsel av vildsvinsstammen i Värmlands län*
10. *Övergripande riktlinjer för bidrag och ersättning enligt viltskadeförordningen (2001:724). Förordning (2010:242)*

Kortfakta:

11. *Definitioner av begrepp i förvaltningsplanen*
12. Lista över föreskrifter, lagar och förordningar som berör rovdjursförvaltning
13. Beskrivning av aktörer inom rovdjursförvaltningen
14. Beskrivning av databaser som används inom rovdjursförvaltningen

6 Referenser

- Andersen m fl 2003. Lynx - population dynamics, development, and harvest. - Norwegian Institute for Nature Research Fagrapport 059
- Andrén m fl 2011. Mortality and poaching of lynx in Sweden. WWF rapport
- Andrén 2011. Utbredning och trender i lodjurspopulationen i Skandinavien. Grimsö Forskningsstation, Sveriges Lantbruksuniversitet. Rapport till Rovdjursutredningen
- Bischof 2009. Selective harvesting: short- and long-term consequences for wild populations and their management. Phd Thesis, Department of Ecology and Natural Resource Management, Norwegian University of Life Sciences
- Björnattacker i Sverige 1995-2007 - en sammanställning av Rovdjurscentret De 5 Stora
- Kindberg m fl 2011. Estimating population size and trends of the Swedish brown bear *Ursus arctos* population. *Wildlife Biology* 17: 114-123
- Liberg m fl 2011. Reglerande beskattning av den svenska vargstammen 2011. En rapport till Naturvårdsverket från SKANDULV, Sveriges Lantbruksuniversitet
- Liberg m fl 2011. Shoot, shovel and shut up: cryptic poaching slows restoration of a large carnivore in Europe. *Proc. R. Soc. B* doi: 10.1098/rspb.2011.1275
- Liberg m fl 2012. Beskattning av den svenska vargstammen 2012. En rapport till Naturvårdsverket från SKANDULV, Sveriges Lantbruksuniversitet
- Liberg och Sand. 2012. Effects of migration and selective harvest for the genetic status of the Scandinavian wolf population. A report to the Swedish Environment Protection Agency SEPA
- Lidberg 2005. Rovdjursskador och förvaltning av fåbodemiljöer
- Linnell m fl 2010. Sustainably harvesting a large carnivore? Development of Eurasian lynx populations in Norway during 160 years of shifting policy. *Env Manage.* 5(5):1142-54
- Nordmark 2007. Rovdjursturism – Turism kring de fyra stora rovdjuren med fokus på björn. Naturvårdsverket, Rapport 5688. ISBN 620-5688-3
- Sand m fl. 2011a. Flera jägare på älgpopulationen – predationsmönster hos varg och björn Fakta skog. Rön från Sveriges lantbruksuniversitet nr 2 5
- Sand m fl. 2011b. Strategier för beskattning av älg, med och utan rovdjur. SLU rapport
- Sand m fl. 2011c. Ekosystemaspekter på älgförvaltning med stora rovdjur. SLU rapport
- Sandström och Ericson 2009a. Om svenskars inställning till rovdjur- och rovdjurspolitik. Sveriges lantbruksuniversitet
- Sandström och Ericson 2009b. Om svenskars inställning till rovdjursförvaltning. Sveriges lantbruksuniversitet 2009
- Swenson m fl 2011. Causes of mortality especially illegal killing, among Swedish brown bears, 1984-2010. Report 2011-3 from the Scandinavian Brown Bear Research Project to World Wide Fund for Nature
- Tufto m fl 1999. Harvesting strategies for conserving minimum viable populations based on World Conservation Union criteria: brown bears in Norway *Proc. R. Soc. Lond. B* (1999) 266, 961-967

Länsstyrelsen
Värmland

Länsstyrelsen Värmland, 651 86 Karlstad, 010-224 70 00
www.lansstyrelsen.se/varmland